

3. Форис Ю.Б. О формировании судебно-экспертного права: постановка проблемы / Ю.Б. Форис // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Вип. 3. – Харків: Право, 2003. – С. 45.

4. Клименко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій / Н.І. Клименко // К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.

5. Вараксин В.И. Судебно-экспертное право. Этапы становления / В.И. Вараксин, С.А. Смирнова // Вестник криминалистики / Отв. ред. А.Г. Филиппов. – Вып. 1 (13). – М.: Спарк, 2005. – С. 76.

6. Плешаков С.М. К вопросу о возникновении судебно-экспертного права / С.М. Плешаков // Научные труды. Российская академия юридических наук. – Вып. 9: В 3 т. Т. 3. – М.: Юрист, 2009. – С. 1146-1149.

7. Нестеров А.В. Экспертика: общая теория экспертизы. – М.: Типография НИУ ВШЭ, 2014. – 261 с.

8. Сорокотягина Д.А. Судебная экспертиза: Учебное пособие / Д.А. Сорокотягина, И.Н. Сорокотягин. // Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 336 с.

9. Старцев О.В. Підприємницьке право: Навчальний посібник. – Київ: Істина, 2006. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/PP/01-1.htm>.

10. Клименко Н.І. Допит експерта і проведення деяких видів експертиз у режимі відео конференції / Н.І. Клименко // Науковці та практики зібралися за круглим столом, щоб обговорити проблеми експертної практики. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://dnadekc.mvs.gov.ua/?p=2516>.

Фурман Я.В.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА ПРИ ПРОВЕДЕННІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розглядаючи проблеми критеріїв оцінки творів мистецтва, необхідно зосередити увагу на аналізі основних принципів експертизи пам'яток культури – об'єктивності, історизму, всебічності і комплектності. Від найдавніших часів і до останніх століть мистецтвознавці, що брали на себе право визначення авторства якого-небудь предмета, ґрунтувалися у своїх висновках на аналізі якихось художніх ознак і накопичених знань, частина з яких була вирішальною. Для завершення свого дослідження експерт знаходить, на свій погляд, безперечні й об'єктивні аргументи, що надають можливість дійти висновку: об'єкт дослідження є роботою конкретного майстра або фальсифікацією. Аналогічна позиція і багатьох сучасних експертів.

Осмислення предметної культури здійснювалося людством на різних рівнях і в різних площинах, починаючи з філософських екскурсів мислителів античності, що порушували питання співвідношення утилітарності й краси, і завершуючи численними спробами практиків предметної творчості установити фактори, що визначають зміст і форму речей, намітити принципи створення цих об'єктів, вимоги до них і т.ін.

Сьогодні проблема оцінювання творів мистецтва не зводиться до

розуміння об'єкта вивчення, що складається з його специфіки і типології. Також важливою є системна постановка питання, яка розглядає, не лише випадкові закономірності, а й основні риси досліджуваного узагальненого об'єкта. До того ж, не окремо взятих, а тих, що утворюють систему.

Проблема вимірювання виникає завжди, коли стає можливим оцінювати предмети культури математичними засобами.

Кожна експертиза передбачає численні посилання на культурні традиції, наявне історико-культурне середовище і спосіб переміщення конкретних цінностей. Якість культурних цінностей завжди виявляється в контексті мети їхнього використання.

Важливе місце у структурі дослідження творів мистецтва займає системний підхід. Цей підхід ґрунтовно відпрацьовано в численних роботах відповідної спрямованості, що дозволило відокремити низку принципових положень, які відкрили можливість досліджувати твори мистецтва під різними кутами зору. Йдеться про три основні взаємозалежні площини: предметно-структурну, функціональну й історичну.

Предметно-структурний аспект особливо необхідний для експертної практики. Він передбачає вивчення основних форм існування предметів мистецтва (походження, зміст, зовнішні особливості).

Питання вивчення предметів матеріальної культури—закономірності, що направляють усі процеси, через які проходить предмет протягом свого «життя». Необхідно виявити процеси і цикли формування речей, доказово представити необхідні і достатні фактори, що визначають зміст і форму предметів. Предметно-структурний аналіз дозволяє установити взаємодії факторів із предметами, тобто моделі різного типу.

Якість культурних цінностей описують за допомогою сукупностей спеціальних параметрів і характеристик, які, звісно, стосуються лише одного їхнього різновиду. Поміж тим, експерти часто користуються принципово різними підходами до вирішення цього питання. Як правило, ніхто спеціально не розробляє таких критеріїв, і вони укладаються поступово на основі практичного досвіду у сфері аналізу результатів торгової діяльності та проведення відповідних зіставлень. Взаємодія споживача та розпорядника культурними цінностями є єдиною конструктивною основою для визначення висновків стосовно їхньої якості та споживчої цінності.

Експертне дослідження спрямоване на оцінку культурних цінностей, яка залежить від характеристик самого об'єкта, часу, умов зберігання та побутування. За умови якісного підходу дослідник користується словесними визначеннями сторін об'єкта, а за умови кількісного – числами. Ці два види характеристик взаємозалежні й не можуть розглядатися самостійно, окремо один від одного. Тому необхідно до проведення експертизи чітко усвідомити, які саме якісні чи кількісні параметри об'єкта використовуватимуться. Однак можливості структурно-предметного розгляду обмежені. Він з'ясовує складові елементи об'єктів культури, тобто, щоб наповнити отримані зв'язки життєвим змістом, установити характер, необхідний функціональний аналіз.

Функціональний аспект (художня цінність, наукова цінність) дозволяє

виявити закономірності існування предмета, особливості перехідних форм практичної корисності і художньої виразності, за якої виділяються принципово різні типи предметів. Художність – формотворча характеристика мистецтва – визначає його змістовий вимір. Цей елемент фіксують як позитивний, так і негативний досвід самовизначення людини. Це означає, що художнє само по собі є етично нейтральним і потребує єдності краси і блага, що є сутнісним виміром мистецтва.

Для класифікації та оцінювання культурних цінностей експерт повинен володіти певним інструментарієм (операцією). Структура експертної діяльності, пов'язаної з оцінкою та класифікацією будь-яких предметів, ґрунтується на принципах компетенції, незалежності, об'єктивності. Розмаїття культурних цінностей потребує від експерта застосування визначених засобів у процесі діяльності: діагностичного або ідентифікаційного.

Краса, загальна оцінка якості та споживча цінність культурних цінностей цілком визначаються змістовністю інформації про них. Це вказує на те, що сукупність наших уявлень про якість культурних цінностей складається з окремих суб'єктивних, але цілком осмислених складових тлумачень про їх художньо-естетичні ознаки, унікальність, позитивні властивості, практичну цінність і здатність бути символами окремих родових, історичних або наукових традицій. У кожної людини перелік ознак значимості є різним, але прогноз на якість, споживча цінність і, відповідно, вартість культурних цінностей мають визначатися певною історично встановленою усною домовленістю, яка вже має вигляд цілком консolidованої суспільної думки. Окремі визначення щодо споживчої цінності та якості культурних цінностей мають водночас природу випадково прийнятих рішень на індивідуальному рівні й об'єктивних визначень на рівні суспільному. Ця єдність є основою організації суспільства. Вищесказане є однією з категоріальних ознак існування культурних цінностей.

Для визначення місця та часу побутування цінностей застосовується діагностичний спосіб, за допомогою якого встановлюють факти виготовлення, визначається час створення, матеріали, виконавська техніка та ін. Критерії, що застосовують до мистецьких творів, не завжди підходять до пам'яток декоративно-прикладного мистецтва або зброї. Приміром, критерій *тираж* для творів живопису застосовувати не можна – вони завжди унікальні й неповторні. Водночас для стародруків та літографій критерій тиражу буде актуальним. Діагностичний спосіб допомагає віднести твори мистецтва до відповідної групи та правильного застосування критеріїв оцінки до цих предметів.

Шляхом ідентифікації відбувається порівняння предметів та тотожність застосованих матеріалів. Система операцій, пов'язаних із візуальним, а можливо, і лабораторним визначенням параметрів творів мистецтва, забезпечує розпізнання предметів за їхніми зовнішніми характеристиками. Розпізнання та підтвердження є основним завданням другого критерію експертної діяльності.

Експертиза – це завжди індивідуальна і суб'єктивна думка експерта, але вона має сенс, якщо вона уніфікована і повністю зрозуміла у способі її отримання. Суб'єктивізм – основний фактор експертної діяльності, головна проблема. Результати діяльності експерта неможливо перевірити. Використання різних способів або підходів в оцінці культурних цінностей дає неоднозначні результати. Нині недостатньо чітко визначені критерії оцінки творів мистецтва, які б дозволили всім експертам користуватися ними на практиці.

Враховуючи можливу неоднозначність класифікації з боку експертів, під час проведення атрибуції предметів, завжди слід приймати до уваги мету використання предмета, його соціокультурну функцію. Класифікація творів мистецтва є результатом певного рівня розвитку суспільства. Тому розділ матеріальних цінностей за їхніми властивостями спирається на культурні стандарти, наприклад: культові (магічні), меморіальні, історичні, ідеологічні, естетичні тощо.

Перед початком операції з атрибуції пам'ятки експерт послідовно, аргументовано, посилаючись на документацію (в разі наявності) застосовує різні критерії, які може фіксувати.

Специфічним критерієм оцінювання є час створення пам'яток. У випадку відсутності датувальних надписів він встановлюється приблизно, з точністю, як мінімум, до століття. Для визначення часу створення творів мистецтва застосовується критерій виконавської складності або техніки виготовлення предметів мистецтва, який може значно збільшити вартість пам'ятки. Особливе значення мають також цінність матеріалів, з яких зроблені твори мистецтва, їхні розміри та стан збереження.

Застосування критерію *авторські пам'ятки* зазвичай пов'язано з творами образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та іншими видами культурних цінностей, які за своєю природою є авторськими (музичного інструментарію, кіномистецтва, літератури). Важливе значення матимуть місце та роль майстра в історії світової культури, національного мистецтва. Застосовуючи цей критерій, необхідно посилаючись на джерело інформації, документи. Наявність авторських монограм, підписів, клейм, печаток та інших знаків мають велике значення для відтворення історії створення предметів. Звісно, такі твори класифікуються як рідкісні або унікальні. Пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, дотичні до видатних особистостей, повинні супроводжуватися документальними доказами.

Предмети серійного виробництва можна віднести до категорії *тиражовані*, якщо зроблено кілька примірників або збереглася незначна кількість подібних екземплярів. Відношення до видатних мануфактур, мистецьких об'єднань, шкіл, як правило, потребує документальних підтверджень. Інформаційне супроводження будь-якого твору мистецтва є фактором, який визначає загальну соціокультурну цінність предмету.

Використання більшої кількості критеріїв ідентифікації пам'яток культури для визначення їхньої цінності наближує експерта до об'єктивного рішення проблем атрибуції.